

Київський національний університет
будівництва і архітектури
Кафедра політичних наук і права

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

«Затверджую»

Завідувач кафедри

/С.В.Перегуда/

Розробник силябуса

/О.А.Корнієвський/

СИЛАБУС ОКФ12 ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТИТУТ

1) Статус освітньої компоненти: обов'язкова

2) Контактні дані викладача:

Д.п.н., проф. Корнієвський Олександр Анатолійович

Центральний корпус КНУБА, ауд 431,

Контакти: +38 050 441 50 77

E-mail: kornievskiy.oa@knuba.edu.ua

Профіль на сайті: <http://surl.li/xvqles>

3) Пререквізити (дисципліни-попередники, які необхідно вивчити, щоб слухати цей курс): «Сучасна зарубіжна політологія», «Етнополітика», «Неоінституціоналізм та сучасні політичні інститути в сфері державної влади»

4) Коротка анотація дисципліни

Метою курсу є формування у студентів системного уявлення про громадянське суспільство та його інститути, структуру, функції, ознайомлення з основними теоретико-методологічними підходами до аналізу громадянського суспільства та аналіз основних моделей громадянського суспільства, а також ролі у його функціонуванні суспільних рухів та громадських рухів об'єднань.

Крім того, метою курсу є ознайомлення студентів з основами та принципами взаємовідносин громадянського суспільства та держави, а також роллю й можливостями інститутів та організацій громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної та місцевої політики, участі у підготовці політичних (державно-управлінських) рішень з питань суспільного значення, артикуляції суспільних інтересів та вирішенні нагальних проблем різних соціальних, зокрема соціально незахищених, груп населення України.

Основне завдання навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з основними позиціями сучасного наукового дискурсу з[^]

- проблематики громадянського суспільства, основними теоретичними моделями громадянського суспільства, визначення його структури,

- інституційної та ціннісної складових; створення передумов (інформаційні та пізнавально-психологічні) для вироблення студентами

- власного погляду на проблеми громадянського суспільства, взаємовідносин громадянського суспільства та держави (органів публічної влади), їхньої ролі в упровадженні демократичних принципів ефективного (належного) врядування.

5) Структура курсу:

Загальна кількість кредитів ECTS	6
Сума годин:	180
Вид індивідуального завдання	Контрольна робота
Форма контролю	Іспит

6) Зміст курсу:

Тематика лекцій та практичних занять:

Змістовий модуль I. Громадянське суспільство: еволюція класичного і сучасного розуміння громадянського суспільства та її практична реалізація.

Лекція 1. Громадянське суспільство: генеза уявлень про громадянське суспільство та світової практики його становлення та розвитку. (8 год.)

Тема 1. Витоки та еволюція трактування змісту поняття “громадянське суспільство” в класичних теоріях.

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

Тема 2. Сутнісні характеристики концепту громадянського суспільства в сучасній політичній науці.

Тема 3. Світова практика становлення та розвитку різновидів громадянського суспільства: історичний екскурс.

Тема 4. Глобальне громадянське суспільство: сучасний науково-експертний дискурс щодо сутності, складових та особливостей формування за сучасної доби.

Висновки

Практичне заняття 1. Концепт громадянського суспільства в класичних і сучасних теоріях. (4 год.)

Зміст заняття.

Витоки класичного розуміння громадянського суспільства у працях мислителів Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Концепція громадянського суспільства в епоху Нового часу. Договірна концепція громадянського суспільства у працях Томаса Гоббса, Френсіса Бекона, Джона Локка. Концепція (конструкція) громадянського суспільства як проблема метафізики у працях Георга Гегеля. Особливості інтерпретації поняття «громадянське суспільство» теоретиками: (1) лібералізму («Алексіс де Токвіль»; «Демократія в Америці»; (2). релігійно-філософському ідеалізму: Антоніо Росміні; (3) комунікативної дії (комунікативні теорії): Юрген Габермас; Ернеста Геллнера (праця “Умови свободи”). Осмислення концепту «громадянське суспільство» світовою науковою думкою останньої чверті ХХ ст. - першої чверті ХХІ ст. (на прикладі теорії американського філософа Джорджа Макліна.

Практичне заняття 2. Різновиди (моделі) громадянських суспільств: історична ретроспектива та особливості розвитку за сучасної доби. (4 год.)

Зміст заняття.

Основи (індикатори) та передумови (економічні, політичні, соціальні, культурно-духовні) становлення громадянського суспільства. Соціокультурні основи громадянського суспільства (соціальна організація громадянського світу). Особистісні передумови формування суб’єктів (елементів) громадянського суспільства.

Історичні моделі громадянського суспільства за типологією Джефрі Александера. «Громадянське суспільство-II» (особливості становлення і розвитку національних моделей громадянського суспільства в Центрально-Східній Європі). Національні моделі громадянських суспільств: (1) англосаксонська модель громадянського суспільства (на прикладі громадянського суспільства США); (2) західноєвропейська модель громадянського суспільства. Загальне та особливе в становленні та розвитку інститутів громадянського суспільства в посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи. Опозиційні суспільні рухи у країнах ЦСЄ та тлі розгортання суспільно-політичних процесів у другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст. Специфіка формування громадянського суспільства в Республіці Польща. Політико-правові механізми державного сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства в країнах ЦСЄ. Особливості східноазійської моделі громадянського суспільства (на прикладі громадянського суспільства Японії та країн зі швидко зростаючими економіками, що отримали назву «Азійські тигри»: Сінгапур, Гонконг, Республіка Корея і Тайвань).

Сутність, складові та особливості становлення глобального (транснаціонального) громадянського суспільства за сучасної доби. Проблеми функціонування національних громадянських суспільств в умовах глобалізації.

Лекція 2. Структура, функції та чинники розвитку громадянського суспільства. (8 год.)

Тема 1. Структура громадянського суспільства. Громадянська культура.

Тема 2. Функції громадянського суспільства. Громадянське суспільство як умова свободи, сфера приватних інтересів та індивідуального вибору

Тема 3. Теорія суспільства мережевих структур. Переформатування структури громадянського суспільства в умовах поширення новітніх інформаційних мережевих технологій.

Висновки

Практичне заняття 3. Структура та функції громадянського суспільства. (2 год.)

Зміст заняття.

Концепції (теорії) груп. Концепція зацікавлених груп Артура Бентлі. Типологія (різновиди) груп інтересів. Громадянське суспільство як сукупність громадських об’єднань (незалежних від держави асоціацій громадян – за А. де Токвілем). Різновиди (типологія) громадських організацій. Групи тиску. Громадське лобювання: зміст, можливості впливу, перспективи поширення в українському суспільстві.

Приватної власності (“середній клас”), який складає економічну основу громадянського суспільства, та свобода особистості як індикатори “правового здоров’я” громадянського суспільства.

Проблема розуміння функцій громадянського суспільства в сучасній політичній науці. Шляхи підвищення функціональної дієздатності громадянського суспільства. Функціональне призначення

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»»	Бакалавр

громадянського суспільства з позиції української політологині Ольги Лотюк. Правові властивості (право) громадянського суспільства: сутність, механізми його реалізації для оптимізації функціонування державних органів.

Самоорганізаційний та самоуправлінський потенціал громадянського суспільства як важлива детермінанта розвитку взаємовідносин держави і суспільства в управлінні суспільним розвитком.

Практичне заняття 4. Політичні аспекти громадянського суспільства. Політичні партії та громадсько-політичні рухи. (4 год.)

Зміст заняття.

Зарубіжна політична думка про поділ на громадянське і політичне суспільство. Концептуальні погляди французького ученого П'єра Розанваллона на політичну модель взаємовідносин між державами і суспільством. Концепти “влада громадянського суспільства”, “державно-громадське врядування (управління)” у сучасній українській політичній думці. Владоутворюючі ресурси громадянського суспільства. Причини суперечного характеру взаємовідносин між політичною системою і громадянським суспільством.

Партійний чинник інституціалізації суспільства. Причини виникнення політичних партій в історії людства (протопартії) та за сучасної доби. Функції політичної партії в суспільстві. Роль політичних партій у функціонуванні громадянського суспільства. Передумови та соціальна база утворення політичних партій у посткомуністичних країнах на зламі 1980-х — у I пол. 1990-х років. Народний Рух України як показовий приклад трансформації масового суспільного руху в політичну партію. Політична опозиція.

Громадсько-політичні рухи: стадії розвитку, різновиди, функції. Громадсько-політичні рухи і політичні партії (специфіка перших щодо останніх). Коло проблем, на вирішення яких орієнтовані громадсько-політичні організації та рухи.

Практичне заняття 5. Громадські об'єднання та громадські рухи в умовах інформаційного мережевого суспільства. (4 год.)

Зміст заняття.

Світова практика самоорганізації громадськості та розвитку різних типів громадянських об'єднань. Міжнародні мережеві громадські ініціативи та громадські об'єднання. Захисна діяльність профспілок та профспілковий рух в умовах соціально-економічної нестабільності у європейських індустріально розвинених країнах. Традиційні та нові соціальні рухи в умовах сучасних трансформаційних процесів.

“Навздогінна модель» формування інститутів громадянського суспільства (на прикладі країн “Вишеградської четвірки” (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина).

Найпоширеніші моделі взаємовідносин держави з non-governmental organizations (NGO), державне регулювання діяльності NGO в індустріально розвинених країнах світу.

Змістовний модуль 2. Держава і громадянське суспільство.

Лекція 3. Громадянське суспільство та правова держава: історичний досвід та сучасні практики формування взаємовідносин та взаємодії. (10 год.)

Тема 1. Проблематика взаємовідносин суспільства і держави в історії політичної думки.

Тема 2. Особливості формування взаємовідносин держави та громадянського суспільства у різних політичних режимах.

Тема 3. Світовий досвід формування взаємодії держави та громадянського суспільства на засадах соціального партнерства: можливості використання в Україні.

Висновки.

Практичне заняття 6. Теоретико-методологічні основи відносин державної влади і громадянського суспільства. (4 год.)

Зміст заняття.

Основні напрями впливу правової держави на громадянського суспільства. Основні шляхи і форми зворотного впливу громадянського суспільства на державу.

Нація і громадянське суспільство. Суспільство національне і громадянське суспільство.

Новітні тенденції у дослідженні відносин громадянського суспільства і держави. Роль фінансово-промислових груп у трансформації політичного режиму та нівелюванні значущості цінностей громадянського суспільства у впровадженні європейських стандартів “належного врядування. Клієнтелізм як замітник громадянського суспільства. Передумови та запобіжні чинники перетворення громадянського суспільства в не-громадянське суспільство.

“Якісний” та “кількісний” аспекти взаємовідносин держави і громадянського суспільства за українським політологом С. Перегудовим. Проблема “кількості громадянського суспільства” у трактуванні

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

української ученої — політологині Г. Зеленько. Суперечливість ідеологемі “конвергентного процесу “одержавлення громадянського суспільства” та “огромадження держави””.

Практичне заняття 7. Світовий досвід формування взаємовідносин держави та громадянського суспільства. (4 год.)

Зміст заняття.

Міжнародна правова база для участі громадян у процесі прийняття державно-управлінських рішень. Політико-правові засади формування взаємовідносин та взаємодії держави і громадянського суспільства, залучення громадськості до управління суспільними справами, прийняття політичних рішень, визначених юридичними документами (рекомендаціями) інституціями ЄС, Ради Європи та ін.

Інституціональне забезпечення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства на (1) інституційному; (2) функціональному та (3) законодавчому рівнях.

Сучасний стан впровадження правових механізмів взаємодії правової держави і громадянського суспільства (на прикладі західноєвропейських індустріально розвинених країн та посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи). Правова база країн-членів ЄС щодо забезпечення доступу громадян до публічної інформації. Європейська практика проведення публічних консультацій у процесі розроблення політичних (важливих суспільних) рішень. Механізми захисту прав громадян у країнах з розвиненими традиціями демократії.

Міжнародна Ініціатива “Партнерство “Відкритий уряд”. Основні принципи та пріоритети міжнародної Ініціативи. Європейські практики реалізації концепції відкритого урядування (належного врядування).

Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та інститутами громадянського суспільства.

Змістовний модуль 3. Громадянське суспільство України.

Лекція 4. Становлення і розвиток громадянського суспільства в Україні. (10 год.)

Тема 1. Конституційні засади та сучасний стан законодавчого та нормативно-правового забезпечення розвитку громадянського суспільства та його взаємодії з Українською державою.

Тема 2. Самоорганізаційний потенціал українського громадянського суспільства. Динаміка інституціалізації громадянського суспільства у постмайданний період (з лютого 2014 р. й по теперішній час).

Тема 3. Безпеково-мобілізаційний потенціал українського громадянського суспільства. Взаємодія Української держави та громадянського суспільства у протидії та подоланні наслідків російської збройної агресії.

Тема 4. Роль громадянського суспільства у забезпеченні демократичного врядування (народовладдя) в сучасній Україні.

Висновки.

Практичне заняття 8. Становлення і розвиток громадянського суспільства на теренах України: історичний екскурс (4 год.)

Зміст заняття.

Періодизація становлення громадянського суспільства на теренах України. Протоелементи громадянського суспільства за часів Київської Русі. Місцеві самоврядування та громадські товариства за доби литовсько-польського правління.

Місцеве самоврядування в роки Української революції XVII століття. «Виборче» громадянське суспільство на західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій. Формування інститутів громадянського суспільства в Україні на рубежі XIX-XX століть. Громадські об'єднання та розгортання національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (1920-1930-ті роки). Розгортання національно-визвольного руху та поява нових громадських об'єднань у період “перебудови” (II пол. 1980-х років — початок 1990-х років).

Найосновніші тенденції розвитку українського громадянського суспільства, його інституціалізації з 1991 р. й до подій листопада 2013 р. - лютого 2014 р. (Євромайдан, Революція Гідності).

Практичне заняття 9. Основні тенденції розвитку інститутів громадянського суспільства у постмайданний період (з лютого 2014 року й по теперішній час). (4 год.)

Зміст заняття.

Еволюція організовано-інституційних і стихійно-позаінституційних (протестних) форм та практик громадської самоорганізації у постмайданній Україні. Український волонтерський рух і благодійні організації (фонди) в умовах протидії збройної агресії РФ проти України (в умовах воєнного стану). Розвиток мережевої громадської самоорганізації (мережових коаліцій громадських об'єднань) у контексті налагодження комунікації

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

між громадянським суспільством та українською владою. Правозахисні громадські організації у захисті інтересів внутрішньоопереміщених осіб, інших соціальних груп населення України. Пріоритетні напрями діяльності екологічних організацій та рухів, проявів громадських екологічних ініціатив. Основні тенденції молодіжної активності та самоорганізації в сучасній Україні. Різновиди українських молодіжних організацій та рухів. Проблеми аспекти утворення та функціонування органів самоорганізації населення. Релігійно-церковна ситуація та релігійні організації в Україні в умовах воєнного стану.

Сучасні виклики та загрози утвердженню реально функціонуючого громадянського суспільства в Україні, діяльності органів влади на принципах громадянського суспільства

Практичне заняття 10. Українська держава і громадянське суспільство. (4 год.)

Зміст заняття.

Еволюція конституційних основ та політико-правове забезпечення розвитку громадянського суспільства та його взаємодії з Українською державою. Концептуально-доктринальні та стратегічні юридичні документи з державного сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Принципи та форми взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, визначені Концепцією сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. Основні положення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.

Державно-управлінські структури та механізми реалізації державної політики сприяння розвитку українського громадянського суспільства

Громадянське суспільство і політична еліта. Кадрова підготовка професійних політиків в Україні: можливості державних інституцій та громадських організацій.

Традиційні правові механізми залучення громадян України до формування та реалізації державної та місцевої політики. Інструменти електронної демократії як засіб легітимації влади, залучення громадськості до участі в управлінні державними і суспільними справами. Застосування інструментів електронної демократії у вирішенні проблем мешканців територіальних громад України.

Лекція 5. Громадянська культура: основні виміри. Особливості формування громадянської культури в сучасній Україні. (8 год.)

Тема 1. Громадянська культура: сутність, структура, функції. Поняття “політична культура” і “громадянська культура”.

Тема 2. Незалежні засоби масової інформації як “кровоносна система” демократії та інститут дієздатного громадянського суспільства.

Тема 3. Громадська думка як один з визначальних чинників демократизації суспільства та розвитку повноцінного громадянського суспільства.

Практичне заняття 11. Громадянська культура: основні виміри, фактори впливу та пріоритетні напрями формування. (4 год.)

Зміст заняття.

Сутнісні характеристики та функції громадянської культури. Визначення змісту поняття “громадянська культура” у працях Габрієля Алмонда і Сіднея Верби (“The Civic Culture”, “The Civic Culture Revisited”). Вплив інститутів громадянського суспільства (традиційні та нові соціальні рухи, різні за спрямуванням організовані групи інтересів та ін.) на процес формування громадянської культури в суспільстві: (1) з високим рівнем освіченості серед населення; (2) зі значним рівнем поширення абсентеїзму та соціальної аномії, за якої суспільство втрачає вплив на особистість.

Громадянська культура як ціннісно-нормативна детермінанта утвердження повноцінного громадянського суспільства і соціально-правої держави. Громадська компетентність та її прояви у різних формах і практиках громадської участі. Культура громадянськості.

Інститути громадянського суспільства (громадські об’єднання, ЗМІ, приватні освітні заклади, наукові, професійні та інші організовані групи інтересів) у формуванні громадської думки, електоральних уподобань виборців, розвитку різних форм громадянської активності.

Практичне заняття 12. Громадська думка як інститут громадянського суспільства та утвердження демократії. (4 год.)

Зміст заняття.

Поняття та функції громадської думки. Соціальна функція громадської думки. Основні тенденції та суперечності формування громадянської культури сучасного українського суспільства. Патріотизм громадян України як атрибут громадянської культури сучасного українського суспільства. Вплив на формування громадянської культури національних культурних традицій та звичаєвої культури.

Проблеми інституалізації громадської думки в Україні. Громадська думка як важливий суб’єкт

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

громадського контролю за діяльністю політиків та органів органів влади. Взаємодія громадської думки і влади (політичного класу). Вплив громадської думки на прийняття державно-управлінських рішень. Проблеми інституалізації громадської думки в Україні. Пропагандистський контент політично заангажованої громадської думки та редакційної політики ЗМІ як один з основних факторів обмеження/втрати функціональної дієздатності інститутів громадянського суспільства, гальмування процесів демократизації суспільства.

Передумови (соціальні, політичні, культурні) перетворення громадської думки на впливовий суспільний інститут в Україні.

Застосування інструментів електронної демократії як чинник впливу на формування громадської думки, культури громадської участі.

Соціальні мережі (Інтернет, Facebook, You Tube, Telegram та ін.) як чинник впливу на формування та розвиток громадської думки населення.

Індивідуальне завдання:

Індивідуальне завдання підлягає захисту студентом на заняттях, які призначаються додатково. Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Студенти можуть зробити його у вигляді реферату. Реферат повинен мати обсяг 18-24 сторінок А4 тексту (кегль Times New Roman, шрифт 14, інтервал 1,5), включати план, структуру основної частини тексту відповідно до плану, висновки і список літератури, складений відповідно до ДСТУ 8302:2015. В рефераті можна помістити словник базових понять до теми. Водночас індивідуальне завдання може бути виконане в інших формах, наприклад, у вигляді презентації у форматі Power Point. В цьому разі обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від теми.

Як виконання індивідуального завдання за рішенням викладача може бути зарахована участь студента у міжнародній або всеукраїнській науково-практичній конференції з публікацією у матеріалах конференції тез на одну з тем, дотичних до змісту дисципліни, або публікація статті на одну з таких тем в інших наукових виданнях.

Текст індивідуального завдання подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до закінчення семестру. Заняття із захисту індивідуальних завдань призначаються не пізніше, ніж за 1 тиждень до закінчення семестру. Викладач має право вимагати доопрацювання індивідуального завдання, якщо воно не відповідає вимогам.

Тематика індивідуальних завдань для студентів денної та контрольних робіт для студентів заочної форми навчання

1. Громадянське суспільство як умова свободи і демократії.
2. Громадянське суспільство як сфера приватних інтересів та індивідуального вибору.
3. Інститути та функції громадянського суспільства
4. Громадські організації та суспільні рухи в структурі громадянського суспільства.
5. Громадянське суспільство як мережа громадських організацій. Мережева громадська самоорганізація в сучасній Україні.
6. Роль засобів масової інформації (комунікації) у формуванні громадської думки, електоральних уподобань громадян України.
7. Молодіжні громадські організації та рухи, їх роль в суспільному житті.
8. Місце і роль інститутів громадянського суспільства у вдосконаленні системи державного управління.
9. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні тенденції зарубіжного досвіду, проблеми та стратегічні напрями.
10. Актуальність громадянського суспільства для утвердження демократичного політичного режиму.
11. Взаємодія держави і громадянського суспільства у різних політичних режимах.
12. Основні механізми діалогових комунікацій між громадянським суспільством та органами влади.
13. Клієнтелізм як замітник громадянського суспільства.
14. Політичні аспекти громадянського суспільства («влада громадянського суспільства»).
15. Реально функціонуючі громадянські суспільства у країнах світу.. Західноєвропейська і Східноєвропейська моделі громадянського суспільства.
16. Особливості становлення та розвитку громадянських суспільств у посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи.
17. Роль громадянської культури в утвердженні впливового й функціонально дієздатного громадянського суспільства.
18. Громадянське суспільство України: проблеми і суперечності розвитку в умовах соціально-економічної та інституційної нестабільності.
19. Основні тенденції громадської активності та самоорганізації громадян України у постмайданний період (з лютого 2014 р. й по теперішній час).
20. Український волонтерський рух у постмайданний протидії російській збройній агресії.
21. Благодійні організації (фонди) України у протидії та подоланні наслідків російської збройної

Київський національний університет
будівництва і архітектури
Кафедра політичних наук і права

Шифр спеціальності	Назва спеціальності, освітньої програми	Освітній рівень
052	«Політологія, ОП «Політичний менеджмент»	Бакалавр

агресії.

22. Основні тенденції молодіжної активності та самоорганізації в Україні.
23. Громадянське суспільство і правляча еліта: проблеми взаємовідносин в сучасній Україні.
24. Громадське лобювання: зміст, можливості впливу, перспективи поширення в сучасній Україні.
25. Політико-правові основи взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні.
26. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: мета, основні принципи, стратегічні напрями.
27. Форми і механізми взаємодії громадянського суспільства та органів влади України у формуванні та реалізації державної та місцевої політики.
28. Традиційні правові механізми залучення громадянського суспільства (громадськості, громадських об'єднань) до розроблення і реалізації державної та місцевої політики в Україні.
29. Особливості застосування в Україні різних механізмів електронної демократії з метою залучення громадян до участі в управлінні державними та місцевими справами.
30. Громадянське суспільство як мережа громадських організацій. Особливості мережевої громадської самоорганізації в сучасній Україні.
31. Сучасні виклики та фактори, які перешкоджають утвердженню в Україні повноцінного громадянського суспільства.

7) Посилання на сторінку електронного навчально-методичного комплексу дисципліни:
<https://org2.knuba.edu.ua/course/view.php?id=3391>